

LAI TÂN

HỒ CHÍ MINH

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

- Thấy được thái độ của tác giả đối với tình trạng thối nát của bọn quan lại Trung Quốc thời Tưởng Giới Thạch.
- Hiểu được nghệ thuật châm biếm độc đáo của bài thơ.

II – NHỮNG ĐIỂM CẦN LƯU Ý

1. Về nội dung

a) *Lai Tân* trích trong tập *Nhật kí trong tù* của Hồ Chí Minh. Nhìn một cách bao quát, những bài thơ trong *Nhật kí trong tù* gồm hai loại : một loại chủ yếu hướng nội, có thể xem là một thứ nhật kí tâm sự của Người. Loại thơ này

dùng bút pháp trữ tình là chính. Kết hợp những bài thơ này lại, ta sẽ được chiêm ngưỡng bức chân dung tinh thần tự hoạ của Hồ Chí Minh. Loại thứ hai chủ yếu hướng ngoại, ghi chép những điều tai nghe mắt thấy của nhà thơ về nhà tù và một phần xã hội Trung Quốc thời Tưởng Giới Thạch mà Người quan sát được trong thời gian bị giam cầm và trên đường chuyển lao ở Quảng Tây.

Trong loại thơ thứ hai này, có một số bài mang nội dung phê phán chế độ nhà tù và xã hội Trung Quốc với nghệ thuật châm biếm sắc sảo. *Lai Tân* là một bài thơ như thế. Một đặc điểm chung của nghệ thuật châm biếm của thơ Hồ Chí Minh là không cần "đao to búa lớn" mà tạo ra được những đòn đả kích rất mạnh và bất ngờ.

b) Kết cấu bài thơ gồm hai phần

Phần thứ nhất (ba câu đầu). Đó là ba câu tự sự nói về hành vi thường thấy ở ba viên quan lại cai quản nhà ngục ở Lai Tân : ban trưởng ngày ngày đánh bạc, cảnh trưởng ăn tiền của phạm nhân, huyện trưởng thì đốt đèn làm việc công (tức hút thuốc phiện – theo Đặng Thai Mai và Hoàng Trung Thông).

Nghĩa là toàn bộ bọn quan lại ở nhà tù Lai Tân đều rất thối nát, hoàn toàn vô trách nhiệm.

Phần thứ hai (câu cuối cùng) : một lời kết luận, một nhận xét chung, một cách đánh giá tình trạng của bộ máy cai trị nhà tù.

Người đọc chờ đợi gì ở câu kết luận này ? Chắc hẳn phải là một sự lên án quyết liệt.

Nhưng tác giả đã không làm như thế, mà lại hạ một câu có vẻ rất dửng dưng : "Trời đất Lai Tân vẫn thái bình". Nhưng đòn đả kích độc đáo và bất ngờ chính là ở chỗ ấy.

Hiệu quả đả kích của câu thơ như thế nào ? Hoá ra tình trạng thối nát vô trách nhiệm của bọn quan lại ở Lai Tân không phải là chuyện bất thường, chuyện đặc biệt chỉ xảy ra trong thời loạn mà kỉ cương phép nước dễ bị đảo lộn. Không, "Trời đất Lai Tân vẫn thái bình"! Vậy tình trạng thối nát trên là chuyện bình thường, chuyện bản chất của guồng máy cai trị ở đây. Đánh bạc, bóc lột phạm nhân và hút thuốc phiện là chuyện thường ngày, một "nền nếp" diễn ra thường xuyên của guồng máy cai trị ở Lai Tân.

Câu kết có vẻ dửng dưng vô cảm kia ẩn giấu một tiếng cười khẩy, một tiếng cười mỉa mai có tác dụng lật tẩy bản chất của cả bộ máy nhà nước ở Lai Tân.

c) Nếu đặt bài thơ trong thời điểm ra đời của nó (1942) mà ngẫm nghĩ thì ta càng thấy được sự thối nát, vô trách nhiệm của bọn quan lại ở Lai Tân còn tồi tệ hơn nữa. Đây là thời gian phát xít Nhật đang xâm lược ở Trung Quốc. Đất nước như thế mà các "vị" cứ đứng đưng bình chân như vại : ai đánh giặc mặc ai "Trời đất Lai Tân vẫn thái bình"!

"Thái bình", có thể xem là "chữ mất" (nhãn tự), thậm chí là con mắt của cả bài thơ (thi nhãn). Hoàng Trung Thông nói đúng : "Một chữ "thái bình" mà xâu táo lại bao nhiêu việc làm trên vốn là muôn thuở của xã hội Trung Quốc của giai cấp bóc lột thống trị. Chỉ một chữ ấy mà xé toang tất cả sự "thái bình" đối trá nhưng thực sự là "đại loạn bên trong"⁽¹⁾.

2. Về phương pháp

– Trọng tâm : kết cấu hai phần của bài thơ với đòn đả kích mạnh mẽ và bất ngờ ở câu kết.

– Hướng dẫn HS trao đổi về ý nghĩa và sức mạnh đả kích của câu kết "Trời đất Lai Tân vẫn thái bình" trong quan hệ với ba câu đầu.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phân mở đầu

– Giới thiệu *Nhật kí trong tù* : Hoàn cảnh ra đời, phân loại bài thơ trong tập thơ và vị trí của bài *Lai Tân* trong đó.

– Lưu ý HS về nghệ thuật châm biếm của thơ Hồ Chí Minh trong *Nhật kí trong tù* (xem mục 1, phần II *Những điểm cần lưu ý*).

2. Phân nội dung chính

Câu hỏi 1

GV hướng dẫn HS trả lời theo ba bước của câu hỏi (xem điểm b, mục 1, phần II *Những điểm cần lưu ý*).

Câu hỏi 2

Gợi ý HS trả lời theo ý thứ nhất, điểm b, mục 1, phần II *Những điểm cần lưu ý*.

(1) *Bác Hồ làm thơ và thơ của Bác*, trong sách *Nghiên cứu học tập thơ văn Hồ Chí Minh*, tập II, Sđd, tr. 211.

Câu hỏi 3

Gợi ý HS trả lời theo ý thứ hai, điểm b, mục 2, phần II *Những điểm cần lưu ý*. Đây là chỗ hay nhất, độc đáo nhất của nghệ thuật châm biếm trong bài *Lai Tân*. Tuy chỉ là một câu kết thôi, nhưng là một trọng điểm của bài giảng. Người ta nói, một chữ "thái bình" cân nặng bằng tổng số những chữ khác của bài thơ.

Câu hỏi 4

Cần cho HS đọc đi đọc lại bài thơ và lắng nghe giọng điệu của bài thơ khi đọc đến câu kết với một chữ "thái bình".

3. Phần củng cố

– *Lai Tân* là một trong số những bài thơ châm biếm có phẩm chất nghệ thuật cao trong *Nhật kí trong tù*. Ở tác phẩm này, phong cách châm biếm của Hồ Chí Minh thể hiện rất rõ : không "đao to búa lớn", cứ nhẹ nhàng như không mà đạt hiệu quả đả kích mạnh mẽ, thâm thúy.

– Chú ý kết cấu đặc biệt của bài thơ và giá trị nghệ thuật độc đáo gây hiệu quả bất ngờ của câu kết với một chữ "thái bình".

IV – TÀI LIỆU THAM KHẢO

Bác Hồ làm thơ và thơ của Bác, trong sách *Nghiên cứu học tập thơ văn Hồ Chí Minh*, Sđd.